

20
24

№ 2

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
ALİ MƏHKƏMƏSİNİN
BÜLLETENİ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
ALİ MƏHKƏMƏSİ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

ALİ MƏHKƏMƏSİNİN

BÜLLETENİ

2024
№ 2

MÜNDƏRİCAT

ALİ MƏHKƏMƏNİN QƏRARLARI

“Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının, habelə narkotik vasitələrə və psixotrop maddələrə aid olmayan güclü təsir edən və zəhərli maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2024-cü il 14 iyun tarixli 8 nömrəli Qərarı	3
“İnzibati və mülki hüquq münasibətlərindən irəli gələn mübahisələrin məhkəmə aidiyyətinə dair” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2015-ci il 10 aprel tarixli 4 nömrəli qərarına əlavə və dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2024-cü il 9 oktyabr 9 nömrəli Qərarı	45
“Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun bəzi qərarlarında dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2024-cü il 20 dekabr tarixli 15 nömrəli Qərarı	48
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin paylı mülkiyyətlə bağlı bəzi müddəalarının tətbiqi məsələləri üzrə 2024-cü il 6 dekabr tarixli 02/2024 nömrəli qərardad	54

CINAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Şəxsin yalnız maddi maraqla deyil, həm də qeyri-əmlak xarakterli maraqla narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin yayılmasını həyata keçirməsi və ya yaymaq məqsədi ilə həmin predmetləri əldə etməsi, saxlaması, daşınması müvafiq olaraq onların satışı və ya satış məqsədi ilə törədilmiş əməllər kimi qiymətləndirilməlidir	67
Hərbi xidmətdən yayınmaq üçün növbəti hərbi çağırışdan boyun qaçıran şəxsin gələcəkdə növbəti hərbi çağırışdan boyun qaçırmayacağına dair ərizə verməsi düzgün olmayaraq onun Cinayət Məcəlləsinin 74-cü maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə əsas verən hal kimi qiymətləndirilmişdir	71

MÜLKI İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Eyni daşınmaz əşya üzərində mülkiyyət hüququna dair ikili qeydiyyat halında vicdanlı əldə edənin hüquqlarının qorunması ilə bağlı qaydaların tətbiqi istisna olunur	75
İlkin hərrac iki nəfərdən az alıcı gəlməsi, təkrar hərrac isə hərracın iştirakçısı olmaması əsası ilə baş tutmamış elan edildikdə ipoteka saxlayan ipoteka predmetini təkrar hərracdakı satış qiymətindən 25% az olmayan qiymətlə ala bilər	77

İNZİBATİ İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2022-ci il 25 may tarixli 1693 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Fiziki şəxs olan istehlakçılar tərəfindən Azərbaycan Respublikasının ərazisində bina tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərdən nağdsız qaydada alınmış yaşayış və qeyri-yaşayış sahələrinə görə ödənilmiş əlavə dəyər vergisinin qaytarılması şərtləri və Qaydası"nın qüvvəyə mindiyi 2022-ci il 25 may tarixdən sonra alıcıların ƏDV məbləğini satıcının ƏDV depozit hesabına ödəməsi imkanı mövcud olmalıdır. Yalnız belə imkanın mövcudluğu halında ona riayət edilməmənin nəticələri tətbiq oluna bilər 79

Əlilliyin səbəbinin "ümumi xəstəlikdən" "hərbi xidmətlə əlaqədar olmasına" dəyişdirilməsi tələblərinə dair işlərə baxılarkən əlilliklə xəstəlik arasındakı səbəb əlaqəyə, Hərbi Həkim Komissiyasının qərarının olub-olmamasına diqqət edilməlidir 82

KOMMERSİYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

İcbari sığorta müqavilələri ilə bağlı sığorta ödənişinin verilməsi tələbi üzrə iddia müddətinin axımının başlanması anı müəyyən edilərkən sığortalının təqsirli olub-olmadığının bəlli olduğu vaxt və sığortaçının hərəkətlərində hüquqdan sui-istifadə faktının olub-olmadığı nəzərə alınmalıdır 84

Məhkəmə tərəfindən mübahisənin tərəflər arasında bağlanmış müqavilə şərtlərindən fərqli işgüzar praktikaya istinadla həll edilməsi üçün işin materiallarında müvafiq işgüzar praktikanın mövcudluğunu təsdiq edən "əsaslı şübhələr yaratmayan" sübutların olması, mübahisəsiz halda tərəflərin həmin praktikaya istinadla hərəkət etmələri nəzərə alınmalıdır 86

MƏQALƏLƏR

Məhəmməd Quluzadə. Ermənistanın beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə məsuliyyəti (beynəlxalq mexanizmlərdə sübut etmə məsələləri kontekstində) 89

Könül Mirzəferova. Arbitraj – mübahisələrin həlli mexanizmi kimi 97

Azər Tağıyev. Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayət məsuliyyəti və icraatın xüsusiyyətləri 104

DOI: 10.30546/120124.2024.2.055.

Ermənistanın beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə məsuliyyəti (beynəlxalq mexanizmlərdə sübutetmə məsələləri kontekstində)

Məhəmməd Quluzadə

“Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu” publik hüquqi şəxsin İdarə Heyətinin
sədri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru
Elektron ünvan: mguluzade@lhri.az

Xülasə

Məqalə dövlətin beynəlxalq hüquqazidd əməllərinin mövcudluğu üçün şərtlər və bununla bağlı BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) müəyyən etdiyi sübutetmə standartlarının müzakirəsinə həsr edilmişdir. Müəllif tərəfindən dövlətin beynəlxalq hüquqazidd əməlləri kontekstində sübutetmə yükü, sayıqlıq göstərmək öhdəliyi, kompensasiyanın müəyyən edilməsi əsasları araşdırılmış, bu sahədə BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinin və Avropa Məhkəməsinin yanaşmaları təhlil edilmişdir. Dövlətin məsuliyyətini müəyyən etmək üzrə sübutetmə standartları BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının “Dövlətlərin məsuliyyəti haqqında” Maddələri, habelə BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinin Reqlamenti və Nizamnaməsi ilə yanaşı, “Konqo Demokratik Respublikası Uqandaya qarşı” işi, Korfu boğazı haqqında” iş, “Nikaraqua işi” üzrə qərarları əsasında da araşdırılmışdır. Bundan başqa, məqalədə Ermənistanın otuzillik işğal nəticəsində Azərbaycana vurduğu zərərin müəyyən edilməsində sübutetmə standartlarının tətbiqi imkanları da təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: dövlətin məsuliyyəti, hüquqazidd əməllər, sübutetmə standartları, “əsaslı şübhədən kənar”, BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsi, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi, Qarabağ, zərər, kompensasiya.

BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının hazırladığı “Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti haqqında” Maddələrin (bundan sonra – BHK-nın “Dövlətlərin məsuliyyəti haqqında” Maddələri) 2-ci maddəsinə uyğun olaraq dövlətin beynəlxalq hüquqazidd əməlinin mövcudluğu üçün iki şərt tələb olunur: 1) həmin əməlin beynəlxalq hüquqa müvafiq olaraq dövlətə şamil edilməsi və 2) əməlin dövlətin beynəlxalq hüquqi öhdəliyinin pozuntusunu özündə ehtiva etməsi [3]. Qeyd olunan şərtlərin mövcudluğu bir çox hallarda dövlətlər arasında mübahisəyə səbəb olmaqla, beynəlxalq mexanizmlərin baxış predmetinə çevrilir. Beynəlxalq mexanizmlər çərçivəsində dövlətlərarası mübahisənin həllində maddi hüquq normaları ilə yanaşı, prosessual hüquq məsələləri, o cümlədən sübutetmə məsələləri də mühüm yer tutur.

Dövlətlər arasında hüquq məsələləri ilə bağlı mübahisələr bir qayda olaraq BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsi çərçivəsində həllini tapsa da, sübutetmə ilə bağlı məsələlər digər məhkəmələrin təcrübəsində də müzakirə mövzusunda çevrilir və özünü dövlətlər arasında mübahisənin həllinin mühüm amili kimi büruzə verir. Məsələn, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsində hər hansı fiziki şəxsin beynəlxalq silahlı münaqişə zamanı törədilmiş cinayət əməlinə görə mühakimə olunması silahlı münaqişədə qarşı-qarşıya durmuş dövlətlərin maraqlarına paralel qayda da olsa toxunur, ədalət mühakiməsinin aparılmasının prosessual qaydaları, o cümlədən sübutetmə məsələləri dövlətlərin də maraq dairəsini təşkil edir.

Beynəlxalq məhkəmələrin nizamnamə (statut) və reqlamentlərinə müvafiq olaraq mübahisə tərəflərinin sübutları təqdimetmə, məhkəmənin sübutları toplama qaydaları müəyyənləşdirilir. Məsələn, BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinin Statutunun 48-ci maddəsinə əsasən, Məhkəmə hər bir tərəfin öz dəlillərini sona qədər təqdim etməsinin forma və vaxtını müəyyən edir, sübutların toplanmasına dair bütün zəruri tədbirləri görür [4].

BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinin Reqlamentinin 62-ci maddəsinə əsasən, Məhkəmə hər zaman tədqiq etdiyi məsələnin aydınlaşdırılmasını zəruri hesab etdiyi hər hansı komponenti ilə bağlı tərəflərə sübutlar təqdim etməyi və ya izahat verməyi təklif edə, yaxud bu məqsədlə digər məlumatlar almaqla məşğul ola bilər.

“Nikaraqua işi”ndə Beynəlxalq Məhkəmə qeyd edib ki, “işin faktlarına gəldikdə, prinsip etibarilə Məhkəmə öz nəticələrində özünü formal olaraq tərəflərin ona təqdim etdiyi materiallarla məhdudlaşdırmağa borclu deyildir” [6].

BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsində dövlətlərarası hüquqla bağlı mübahisələrə baxılarkən prosesin çəkişmə xarakteri daşması heç də o demək deyildir ki, bütün sübut toplama prosesində *actori incumbit probatio* (tərəflər faktın mövcudluğunu iddia edərkən sübutetmə yükü daşıyır) prinsipi üstünlük təşkil edir.

Beynəlxalq Məhkəmə işin faktları ilə bağlı əminlik müəyyən etmək üçün özü də sübutlar əldə etmək səlahiyyətinə malikdir. Bu cür sübutlar sırasına Beynəlxalq Məhkəmə tərəfindən müəyyən ekspertizaların təyin edilməsi ilə onların verdiyi rəyden istifadə etmək də daxildir. “KDR Uqandaya qarşı” işində Beynəlxalq Məhkəmə həmin səlahiyyətindən istifadə etmişdir. Zərurət olduqda, Beynəlxalq Məhkəmə araşdırmanın gedişində şahidi də ifadə vermək üçün dəvət edə bilər [5].

“Konqo Demokratik Respublikası Uqandaya qarşı” işində Beynəlxalq Məhkəmə 2020-ci il 8 sentyabr tarixli qərarla tərəflərin mövqelərini nəzərə alaraq, öz Reqlamentinin 67-ci maddəsinə müvafiq olaraq iddia tərəfinin irəli sürdüyü zərərin ayrı-ayrı istiqamətləri, o cümlədən insanların ölməsi, təbii ehtiyatların itirilməsi və maddi zərərlə bağlı ekspert qiymətləndirməsi keçirməyi qərara aldı.

Beynəlxalq Məhkəmə tərəfindən ekspert qarşısında qoyulmuş suallar silahlı münaqişə zamanı baş vermiş pozuntularla əlaqədar zərərchəkmiş dövlətin pozuntuları törətmiş dövlətə qarşı hansı zərərlərin ödənilməsi ilə bağlı iddia qaldırmaq imkanlarına malik olmasının istiqamətlərini göstərir. Həmin məsələlərdən çıxış edərək Azərbaycan silahlı münaqişə nəticəsində zərərchəkmiş dövlət kimi hansı məsələlərlə bağlı sübutların toplanılması və

rəsmiləşdirilməsini müəyyən edə bilər. Belə ki, Beynəlxalq Məhkəməyə vaxtında təqdim olunmuş mötəbər və işə aidliyyəti olan sübutlar obyektiv qərarın qəbul edilməsi üçün zəruri amillərdən biridir.

Beynəlxalq Məhkəmə "Nikaraqua işi"ndə qeyd edib ki, "həmin işin əsas çətinliklərindən biri məhkəmə üçün mübahisə xarakterli faktların müəyyən edilməsində idi. Belə hallarda Beynəlxalq Məhkəmə ilkin olaraq həqiqətdə nəyin baş verdiyini müəyyən etməli, sonra həmin faktların konkret dövlətə şamil olunması və ya olunmaması məsələsini həll etməlidir" [6].

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin yanaşması

Avropa Məhkəməsi öz qərarlarında həmişə qeyd edir ki, o, növbəti məhkəmə instansiyası deyil və faktların obyektiv müəyyən edilməsi üçün sübutları tədqiq edib onları qiymətləndirmək milli məhkəmələrin vəzifəsidir. Bununla belə, Avropa Məhkəməsi beynəlxalq ədalət mühakiməsini həyata keçirmək üçün sübutetmə standartlarını təkmilləşdirərək özünün prosedurlarını inkişaf etdirir.

Avropa Məhkəməsi istər dövlətə, istərsə də iddiaçıya münasibətdə "ağlabatan şübhələrə yer qoymadan" sübutetmə standartını əsas götürmüşdür [1]. Adətən cinayət mühakimə icraatında tətbiq edilən "ağlabatan şübhələrə yer qoymadan" (və yaxud "əsaslı şübhədən kənar") sübutetmə standartı, adından da göründüyü kimi, sübutetmə predmetinə (təqsirliliyin və yaxud işin həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən bu və ya digər faktın sübut olunmuş sayılmasına) dair ağlabatan, ciddi şübhələrin olmamasını ehtiva edir. Bu standart sübutlardan hasil olunan nəticənin həqiqiliyinə heç bir şübhənin qalmaması, zərrə qədər də şübhənin istisna olunması anlamına gəlmir. Lakin bu şübhələr o dərəcədə əhəmiyyətsiz, az inandırıcı olmalıdır ki, onlar tədqiq edilmiş sübutlardan başqa nəticələrin çıxarılması və sübutetmə predmetinə dair alternativ fərziyyələr (digər ağlabatan ehtimallar) üçün əsas yaratmasın. Başqa sözlə, "əsaslı şübhədən kənar" standartı sübutetmədə mövcud olan şübhənin sübutlardan hasil olunmuş nəticəni ağlabatanlıqla təkzib etmək iqtidarında olmaması deməkdir.

Avropa Məhkəməsinin ayrı-ayrı fiziki şəxslərin müraciəti əsasında müəyyən dövlətə münasibətdə baxdığı işlər bir çox hallarda prosesdə üçüncü tərəflərin də prosesə cəlb olunmasına və mübahisənin iki və daha çox dövlətin maraq dairəsinə çevrilməsinə səbəb olur. Məsələn, "Çıraqov və digərləri Ermənistan qarşı" işi Azərbaycan vətəndaşlarının Ermənistan qarşı şikayəti əsasında başlansa da, ümumilikdə həmin iş, o cümlədən işin sübutetmə ilə bağlı məsələləri Azərbaycan dövlətinin mühüm maraq dairəsində olmuşdur [14].

Bəzi hallarda isə Avropa Məhkəməsi milli məhkəmələrin dəyərləndirmələri ilə özünü bağlı hesab etmir və məsələlərə müstəqil qiymət verir. Məsələn, Avropa Məhkəməsi "Satullayev Azərbaycana qarşı", "Məmmədov və Abbasov Azərbaycana qarşı" işləri üzrə qərarında qeyd etmişdir ki, "Dövlətin faktiki vəziyyətə verdiyi səciyyətləndirmə və ya səciyyətləndirmənin olmaması Avropa Məhkəməsinin azadlıqdan məhrum etmənin mövcudluğu ilə bağlı gəlidiyi nəticəyə qəti təsir göstərə bilməz.

"Konqo Demokratik Respublikası Uqandaya qarşı" işi

BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinin "Konqo Demokratik Respublikasının ərazisində silahlı fəaliyyət (Konqo Demokratik Respublikası (KDR) Uqandaya qarşı)" işi üzrə 2022-ci il 9

fevral tarixli qərarında sübutlar, sübutetmə və sübutetmə yükü baxımından bir sıra məsələlərə aydınlıq gətirilməsinə, həmçinin Beynəlxalq Məhkəmənin həmin qərarında ifadəsini tapan hüquqi mövqelərinə istinad etməklə, bunun gələcəkdə Ermənistan dövlətinin beynəlxalq hüquqazidd əməllərinə görə məsuliyyətinin müəyyən edilməsi baxımından faydalı olacağını nəzərə alaraq, həmin qərarında əksini tapan bəzi məqamlar üzərində bir qədər ətraflı dayanmağı zəruri hesab edirik [7].

Həmin işdə zərərin əvəzinin ödənilməsinə dair sübutların tələb olunması və təqdiminə münasibətdə KDR-nin mövqeyi ondan ibarət idi ki, Uqanda KDR-dən İturi dairəsində zərərle bağlı dəqiq və ətraflı sübutların təqdim olunmasını tələb edə bilməz. Çünki o, həmin dairedə işğalçı dövlət olmaqla, nəzərdə tutulan sübutların yox olmasına gətirib çıxaran vəziyyətin təşəbbüskarı da məhz özü olmuşdur.

Qeyd edilən bu cəhət Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsində də özünü təzahür etdirir. Belə ki, Ermənistan Azərbaycan ərazilərinin 20 faizini işğal etdikdən sonra həmin əraziləri darmadağın edərək xarabalığa çevirmiş, demək olar ki, bütün yaşayış binalarını və tarixi-mədəni abidələri məhv etmiş, 30 illik işğal dövründə bu torpaqların Azərbaycan xalqının əbədi və əzəli olduğunu əks etdirən maddi sübutların varlığına son qoymuşdur.

“KDR Uqandaya qarşı” işi üzrə 2005-ci il 19 dekabr tarixli qərara istinadla Məhkəmə hesab etdi ki, İturi dairəsinin işğal olunmuş ərazi kimi statusunun sübutetmə və səbəb-nəticə əlaqəsinə aid məsələyə birbaşa aidiyyəti vardır. Uqanda işğalçı dövlət kimi həmin ərazidə baş verənlərə münasibətdə sayıqlıq nümayiş etdirməyə və özlərinin şəxsi məqsədləri naminə fəaliyyət göstərən qiyamçı qruplar da daxil olmaqla, digər subyektlər tərəfindən insan hüquqlarının və beynəlxalq humanitar hüququn pozuntusunun qarşısını almağa borclu idi. Yuxarıda qeyd olunan sayıqlıq göstərmək öhdəliyini diqqətə alaraq Beynəlxalq Məhkəmə belə qənaətə gəlib ki, cavabdeh “İturi dairəsində insan hüquqlarına və beynəlxalq humanitar hüquqa hörməti təmin etməyə yönəlmiş tədbirlər görmədiyinə görə beynəlxalq məsuliyyət daşıyır” (bənd 78).

Fikrimizcə, Beynəlxalq Məhkəmənin gəldiyi qənaət Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi baxımından da aktualıq təşkil edir. Ermənistan işğalçı dövlət kimi Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində hər hansı bir subyekt, o cümlədən Qarabağda olan separatçı erməni qüvvələri tərəfindən insan hüquqlarının və beynəlxalq humanitar hüququn pozuntusunun qarşısını almağa borclu idi və onların törətdikləri hüquqazidd hərəkətlərə görə cavabdehlik daşıyır.

“Konqo Demokratik Respublikası Uqandaya qarşı” işi həm də onunla xarakterikdir ki, KDR Beynəlxalq Məhkəməyə müraciət edən tərəf kimi əvvəlcədən tələb olunan zərərle bağlı sübutetmə yükünün Məhkəmə tərəfindən ona münasibətdə azaldılmasını xahiş edirdi. Onun həmin xahişinə münasibətdə isə Uqanda tərəfi müxtəlif normativ sənədlərə və məhkəmə təcrübəsinə istinad edərək bu vəsatətin rədd olunmasını, sübutetmə ilə bağlı KDR-nin bütün öhdəliklərini yerinə yetirməsini tələb edirdi. Ona görə də Beynəlxalq Məhkəmə hər bir konkret hal ilə bağlı KDR-nin vəsatətini müzakirə edərək onu dəyərləndirirdi. Məsələn, KDR Beynəlxalq Məhkəmədən xahiş edirdi ki, zərərin meydana çıxdığı hər bir məsələyə münasibətdə sübutları qiymətləndirərkən işin kontekstini, yəni hadisələrin baş verməsindən sonra keçən vaxtı,

KDR-nin ehtiyatlarının çatışmazlığını, ərazisində münaqişənin davam etməsini, həddən çox qurbanın olmasını və insanların xəsarətlərə məruz qalması, ölkədə təhsil səviyyəsinin aşağı olmasını və s. nəzərə alsın (bənd 62).

Qərarın 114-cü bəndində Beynəlxalq Məhkəmə həmin məsələyə münasibətini bildirərək KDR-yə kompensasiya ödəmək üçün Uqandanın iddia etdiyi kimi, KDR-nin hər bir zərərçəkmiş şəxsin və ya əmlakın adını qeyd etməsini, onlara harada və nə vaxt zərər yetirilməsini göstərməsini vacib hesab etmədi. Beynəlxalq Məhkəmə hazırkı işdə olduğu kimi, zərərin kütləvi olduğu hallarda məlumatların ümumi şəkildə təqdim edilməsi ilə razılaşdı.

İturi dairəsində KDR-yə vurulmuş zərərle bağlı Beynəlxalq Məhkəmə işğal rejimini nəzərə alaraq xatırladı ki, Uqanda həmin ərazidə KDR-yə vurulmuş zərərin onun işğalçı dövlət kimi öz öhdəliklərini yerinə yetirməməsi ilə bağlı olmadığını sübut etməlidir (bənd 118).

Digər işlərdə olan yanaşma

Beynəlxalq Məhkəmənin mövqeyinə görə, müstəsna hallarda kompensasiya birdəfəlik ödənc kimi təqdim edilə bilər. Bu zaman Beynəlxalq Məhkəmə təqdim olunmuş sübutların verdiyi imkanı və ədalətliklə bağlı mülahizələri nəzərə alır. Bu cür yanaşmaya o zaman bəraət qazandırmaq olar ki, sübutlar beynəlxalq hüquqazidd əməlin zərər vurmasını təsdiq etmiş olsun, lakin bu zərərin miqyas və ya həcmi dəqiq müəyyən etməyə imkan verməsin [8].

Beynəlxalq Məhkəmə "Korfu boğazı haqqında" işdə bildirdi ki, müəyyən faktların birbaşa sübutlarını təqdim edə bilməyən dövlət "faktların prezumpsiyasına və ya yanakı sübutlara daha geniş surətdə müraciət etməlidir [9].

"Nikaraqua işi"ndə isə Beynəlxalq Məhkəmə göstərdi ki, "işin məqsədi üçün xüsusi hazırlanmış, həmçinin eyni mənbədən alınmış sübutlara ehtiyatla yanaşacaqdır. O, hadisə vaxtı hadisədən bilavasitə məlumatı olan adamların təqdim etdiyi məlumatlara daha çox üstünlük verir. O, fakt və ya davranışları təsdiq edən və onu təqdim edən dövlət üçün əlverişsiz vəziyyətə dəlalət edən mötəbər sübutlara xüsusi diqqət yetirəcəkdir [10].

Beynəlxalq Məhkəmə "KDR Uqandaya qarşı" işi üzrə 2005-ci il 19 dekabr tarixli qərarında qeyd edib ki, bu mübahisə başlanana kimi qərəzsiz mənbələr tərəfindən heç bir şübhəyə məruz qalmamış bütün sübutlara üstünlük verəcəkdir [11]. İngilis professoru C.G.Merlison qeyd etdiyi kimi, "beynəlxalq səviyyəli işdə sübutetmə hər şeydən əvvəl müvafiq sənədli sübutun axtarılması və təqdim olunmasındadır" [2].

Rəsmi və ya müstəqil orqanların hesabatlarına münasibətdə Beynəlxalq Məhkəmə izah edib ki, onların dəyəri digər məsələlərlə yanaşı, həm də: "1) sübutun mənbəyindən (məsələn, mənbə müstəqil və ya qərəzlidir); 2) onların necə əldə edildiyindən (məsələn, mətbuatda anonim məlumatdan götürülüb və ya məhkəmə, yaxud kvaziməhkəmə orqanının ətraflı araşdırmasının nəticəsidir); 3) xarakterindən (onlar müəlliflərinin mövqeyinə zidd bəyanatlardır, yoxsa tanınmış və ya mübahisələndirilməyən faktlardır) asılıdır [12]".

1946-cı il 22 oktyabr tarixdə Korfu boğazında baş vermiş insidentlə əlaqədar "Korfu boğazı haqqında" iş başlanmışdı. Belə ki, həmin gün Korfu boğazında iki Britaniya hərbi gəmisi Albaniyaya məxsus ərazi sularında minaya düşərək qəzaya uğramış, nəticədə 45 britaniyalı zabit və matros həlak olmuş, daha 42 nəfər isə xəsarət almışdı. Birləşmiş Krallıq ilkin olaraq

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasına müraciət etmiş, Təhlükəsizlik Şurası isə mübahisənin həlli üçün BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinə müraciət olunmasını tövsiyə etmişdi. Birləşmiş Krallıq Məhkəməyə müraciət etdikdən sonra Albaniya işə Məhkəmədə baxılmasına etirazını bildirsə də, Beynəlxalq Məhkəmə 1948-ci il 25 mart tarixli qərarı ilə həmin mübahisəyə baxmaqda özünü səlahiyyətli hesab etdi. Həmin gün tərəflər işə Beynəlxalq Məhkəmənin baxması ilə bağlı saziş bağladılar: Beynəlxalq Məhkəmə qarşısında Albaniyanın gəmilərin qəzaya uğramasına görə məsuliyyət daşıyıb-daşımaması və əgər məsuliyyət daşıyarsa, kompensasiya ödəməsinin həll edilməsi məsələsi qoyulmuşdu.

Albaniya bu qəzanın qarşısının alınması, yəni Böyük Britaniyaya məxsus gəmiləri mövcud mina təhlükəsi barədə xəbərdar etmək üçün heç bir tədbir görməmişdi. Məhkəmə zamanı Albaniya həmin ərazinin minalanması ilə bağlı məlumatlı olmamasına dair sübut təqdim etmədiyindən Beynəlxalq Məhkəmə onun baş vermiş beynəlxalq hüquqazidd əmələ görə kompensasiya ödəməli olduğunu müəyyən etdi [13].

Həmin işin Ermənistanın beynəlxalq hüquqazidd əmələ görə məsuliyyətinin müəyyən edilməsi ilə bağlılığı Ermənistanın son illərdə özünün istehsal etdiyi piyadaya qarşı minalarla Azərbaycan ərazilərini kütləvi surətdə minalamasında və döyüş əməliyyatlarının bitməsinə baxmayaraq, minalanmış ərazilərin dəqiq xəritələrini hələ də Azərbaycan tərəfinə təqdim etməməsində özünü təzahür etdirir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Gunn, T. J. (2020). Limitations Clauses, Evidence, and the Burden of Proof in the European Court of Human Rights. *Religion & Human Rights* 15, 1-2, 192-206, Available at: Brill <https://doi.org/10.1163/18710328-BJA10007> [Accessed 01 February 2024]
2. Merrills J.G. *International Dispute Settlement*. Cambridge: CUP, 2005. P. 156
3. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
4. Статут Международного Суда, <https://www.un.org/ru/icj/statut.shtml#chap3>. Müraciət tarixi: 23.01.2024-cü il
5. Регламент Международного Суда, https://www.un.org/ru/icj/rules_part3.shtml. Müraciət tarixi: 23.01.2024-cü il
6. I.C.J. Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Judgment of 27 June 1986 // I.C.J. Reports. 1986. P. 38-39. §57; Официальный сайт МС ООН. URL: <http://www.icj-cij.org/en/case/70> Müraciət tarixi: 13.01.2024-cü il
7. Вооруженная деятельность на территории Конго, Демократическая Республика Конго против Уганды – 9 февраля. 2022 год, <https://jsumundi.com/fr/document/decision/fr-activites-armees-sur-le-territoire-du-congo-republique-democratique-du-congo-c-ouganda-arret-reparations-wednesday-9th-february> Müraciət tarixi: 05.01.2024-cü il
8. Определённые действия, осуществляемые Никарагуа в приграничном регионе (см.

Коста-Рика против Никарагуа), компенсация, решение, ICJ Reports 2018 (I), стр. 26-27, п. 35; Ахмаду Садио Диалло (Гвинейская Республика против Демократической Республики Конго), компенсация, решение, ICJ Reports 2012 (I)

9. Пролив Корфу (Соединенное Королевство против Албании), существо дела, решение, ICJ Reports 1949, стр. 18

10. Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) merits judgment of 27 June 1986. Parq 64. - <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> Müraciət tarixi: 18.01.2024-cü il

11. Решение 2005 г., Доклады Международного Суда за 2005 г., стр. 201, п. 61. (International Court of Justice. Armed activities on the territory of the Congo (Congo v. Uganda) https://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/2005.12.19_armed_activities.htm Müraciət tarixi: 15.01.2024-cü il

12. I.C.J. Reports 2007 (I), p. 135, para. 227) (Application de la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Croatie c. Serbie) arrêt du 3 Février 2015 - <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-00-EN.pdf> Müraciət tarixi 12.01.2024-cü il

13. Case concerning the Corfu Channel (United Kingdom v. Albania). Merits, Judgment 9 April 1949., I.C.J. Reports 1949, https://legal.un.org/icjsummaries/documents/russian/st_leg_serf1.pdf 3. Müraciət tarixi: 14.01.2024-cü il

14. Chiragov v. Armenia, 2015, Application no. 13216/05

15. Satullayev v. Azerbaijan, 2020, Application no. 22004/11

16. Mammadov and Abbasov v. Azerbaijan, Application no. 1172/12

Responsibility of Armenia for international illegal acts (in the context of evidentiary issues in international mechanisms)

Mahammad Guluzade

Chairman of the Board of the Institute of Law and Human Rights, PhD in Law

mguluzade@lhri.az

Summary

The article is devoted to the discussion of the conditions for the existence of internationally unlawful acts of states and the proof standards of established by the UN International Court of Justice and the European Court of Human Rights. The author examined the burden of proof, the duty of vigilance, determining the basis for compensation in the context of the state's internationally malfeasance acts and analyzed the approaches of the UN International Court of Justice and the European Court of Human Rights in this field. Moreover, the article considers the proof standards for determining state responsibility on the basis of the Articles "On State Responsibility" of the International Law Commission, as well as the Statute and Charter of the International Court of Justice of the United Nations, decisions

on the “Democratic Republic of Congo v. Uganda” case, the “Corfu Channel” case and the “Nicaragua case”. Besides that, the article also analyzed the possibilities of applying the proof standards in determining the damage caused by Armenia to Azerbaijan as a result of the thirty-year long occupation.

Keywords: state responsibility, unlawful acts, proof standards, “beyond reasonable doubt”, UN International Court of Justice, European Court of Human Rights, Karabakh, damage, compensation.

**Ответственность Армении за международно-противоправные деяния
(в контексте вопросов доказывания в международных механизмах)**

Магомед Гулузаде
председатель правления Института права и прав человека,
доктор философии права
mguluzade@lhri.az

Резюме

Статья посвящена обсуждению условий существования международно-противоправных действий государства и стандартов доказывания, установленных Международным Судом ООН и Европейским Судом по правам человека. В статье рассмотрены бремя доказывания, обязанность проявлять бдительность, основания для определения компенсационных выплат в контексте международно-противоправных действий государства и проанализированы подходы Международного суда ООН и Европейского суда по правам человека в этой сфере. Стандарты доказывания для определения ответственности государства были рассмотрены в соответствии со «Статьями об ответственности государств за международно-противоправные деяния», подготовленного Комиссией международного права ООН, Статута и Регламента Международного Суда ООН, а так же на основе решений по делам «Демократическая Республика Конго против Уганды», «Пролива Корфу» и «Никарагуа». Наряду с этим, были рассмотрены возможности применения проанализированных в статье стандартов доказывания при определении ущерба, нанесенного Азербайджану в результате тридцатилетней оккупации со стороны Армении.

Ключевые слова: ответственность государства, противоправные действия, стандарты доказывания, “отсутствие разумных сомнений”, Международный Суд ООН, Европейский Суд по правам человека, Карабах, ущерб, компенсация.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 20.10.2024

Çapa qəbul tarixi: 19.12.2024